

Seminariet i köket

Jag, skrivprocessen och texten

Det var bakkursens tredje lektion och gräddtårta stod på schemat. Mina bagarkamrater och jag såg fram emot kvällens lektion och plockade ivrigt fram ägg, smör och socker. Några plockade fram kakao, bananer och turkisk yoghurt. Intressanta ingredienser, tänkte jag, det rättar säkert läraren till. Men läraren var inte på plats i köket, utan stod vid sidan och skrev på tavlan. Läraren skrev upp procentandelen fett, kalorier och gluten och fick hela klassrummet att hoppa till. Det var ju näringslära – inte instruktioner. Vi frågade om vi inte ska baka gräddtårten.

– I sinom tid, sade läraren. Först går vi igenom näringsläran.

– Det låter komplicerat, sade jag. Kan vi inte förenkla det och säga att gräddtårta är gott men onyttigt?

Läraren undrade om jag inte ville lära mig något nytt, men så var inte fallet. Jag ville gärna redovisa vad det fanns för nyttig- och onyttigheter i gräddtårten, men jag var ivrigare med att sätta igång och baka. Det var som när jag läste en skrivkurs på universitet. Jag gick kursen för att bli en något bättre skribent, och i processen lära mig en hel del skrivknep. Jag borde ha anat att kursen, som trots allt var akademisk, innehöll en hel del teori. Jag är visserligen en teoretiskt lagd person, och jag har inget emot teorin i sig. Tvärtom, den var ganska fascinerande. Det är väldigt intressant, men jag vet inte om jag skriver bättre för det.

Skrivkursen bestod till stor del av textteori. Textteori är inte bara studier av tumregler och språk, utan en grammatik i sig själv. Teorin begränsar sig heller inte till vad vanligt folk kallar en text – ord och meningar på ett papper. För akademikern är texten en sammansatt enhet med inbördes kontinuitet. Det låter enkelt, men det är allt annat än det. Metaaspekten blir kraftig när traditionella gränser luckras upp och en text inbegriper sidnumrering, layout, bilder, rättighetsförteckning. Vi kunde nämligen sitta och filosofera om huruvida en boks officiella hemsida är del av samma text som boken. Det är väldigt intressant, men jag vet inte om jag skriver bättre för det.

Vi läste mycket kurslitteratur, varav en stor del var på liknande sätt intressant – men inte nödvändigtvis praktisk. Vi läste *Den visuella texten: multimodal analys i praktiken* av Anders Björkvall. Multimodalitet handlar om samspelet mellan olika medier, något som den gränsöverskridande textteorin älskar. Det är en intressant lära för dagens samhälle då text och bild sammanfogas allt mer. Det samma gäller för texterna ur *Sociolingvistik* av Eva Sundgren. Jag blir en något klokare människa när jag läser om normluckor och normkonflikter, eller vilka dialekter som har tjocka L, eller hur en dialekt uppstår för den delen. Det är väldigt intressant, men jag vet inte om jag skriver bättre för det.

– Vänta lite, sade läraren och avbröt min monolog. Jag kan inte svara för sociolingvistik, men jag tror visst att du har blivit påverkad av textteori och multimodalitet. Tänk lite mer holistiskt bara!

Det är klart, textteorin har faktiskt påverkat mina texter. Inte deras språk, men kontexten. Jag är mer medveten om min texts utformning och vilka regler som den bör följa.

– Det stämmer, sade jag. Jag har blivit indirekt påverkad, men det har jag av annat också. I teorin kunde vi ha läst Platon och blivit bättre skribenter.

– Har du något exempel på hur en teoretisk textbok bör se ut? undrade läraren.

Det har jag. *Berättande journalistik* av Sören Larsson är skriven med journalister i åtanke, men dess användning är för alla skribenter. Larsson skriver om inlevelse via miljöer och karaktärsbeskrivning. Han skriver om tid i texten, huvud- och bitider, utan att det blir kategoriska listor. Det han skriver om är ideal, men ändå applicerbara tekniker, till skillnad från Björkvalls listor om analytiska, symboliska och klassificerande processtyper.

Språkriktighetsboken av Svenska språknämnden, en kursbibel jag läste allt för lite av, handlade om grammatik. Grammatik låter nördigt, men det är bland det mest praktiska man kan läsa. Det handlar inte om skrivprocessen, men det är trots allt om språket. *Språkriktighetsboken* tar upp en lång rad problem och lösningar i svenska språket, och presenterar råd för bruket av dem. När *Språkriktighetsboken* uttalar sig om vilken ordföljd en bisats har, då bör du uppmärksamma det. När *Språkriktighetsboken* uttalar sig om symmetriregeln, då bör du anpassa dig. Sören Larssons bästa råd

är trots allt begränsade till stilistisk effekt, men grammatik är inga regler man får bryta mot. Jag avfärdade *Sociolingvistik* som teoretisk och föga användbar, men nu har jag äntligen tillfälle för att citera lite av dess teori. *Sociolingvistik* varnar nämligen för *normluckor* och *normkonflikter* om du inte följer grammatiken. En normlucka innebär att du gör fel för att du inte känner till regeln. Normkonflikt betyder att du gör fel som härrör från talspråk och andra från standardspråket avvikande former.

Låt oss säga att min grammatik är perfekt efter ingående studier av språkriktighetsboken. Det betyder inte att mina texter är läsbara. Det kvarstår något som håller texten samman, nämligen textbindning. Textbindning är ett oväntat obskyrt ämne som jag var tvungen att söka efter textteoretikerna för. Men det visade sig vara en essentiell kunskap för mig, och förhoppningsvis alla skribenter. Det är på pappret ett ämne med svåra begrepp som pronominalisering och adversativ konnektion. Det låter likt de komplexa teorier jag beklagat mig över, men det är enkelt att applicera i sitt skrivande. Textbindning är ett bra verktyg för att förbättra sina egna texter med. Det är faktiskt det främsta verktyget jag och mina kurskamrater använde.

Karin Helgessons *Textbindning* var, på sina nitton sidor, kursens viktigaste läsning. Vår kursgrupp fick ett verktyg att rätta våra fel med, vilka var en hel del. Det visade sig de hade problem med minst ett av textbindnings tre kategorier. Vissa elever hade svårt för *tema-rema*, den röda tråden på mikronivå, medan andra fyllde sina texter med onödiga *konnektivbindningar* som så, och, sen, etc. Jag hade oklar *referensbindning*, vilket betyder att det var svårt att veta vem jag refererade till i texten. Jag sitter än idag och förhåller mig till de tre kategorierna när jag skriver. Var och en av dem måste fungera i en text, oavsett vilken stil, genre, eller språk, annars blir läsaren förvirrad. En läsare uppmärksammar nämligen bara dålig eller frånvarande textbindning. Bra textbindning är osynlig, och det får en att undra ifall de stora författarna medvetet tänkte på textbindning.

– Okej, sade läraren. Textbindning, grammatik och berättarteknik. Det är alltså det viktigaste kursen erbjöd.

– Tredje viktigaste eller så, sade jag. Vi lärde oss mycket mer efter att lyssnat på lärarna och antecknat deras råd. De erbjöd väldigt bra tekniker.

– Så det var det viktigaste?

– Inte viktigare än vårt faktiska skrivande.

Det var trots allt en skrivkurs, och skriva fick vi. Vi kastades in i en prövning efter en annan, med fler sidor och fler krav efter varje uppgift. Vi fick råd och tekniker på vägen, men inget kan förbereda en för att sitta ner och skriva tre fyra sidor, eller tre fyra meningar för den delen. Vi hade ett lektionsmoment där vi skrev korta texter för att sedan läsa upp dem för varandra. Momentet var mest på skoj, men det tvingade mig och mina kurskamrater att skärpa oss. Skrivprocessen ska hårda skrivaren, precis som responsen vi gav efteråt gjorde.

Det sägs att respons är det bästa en skribent kan få, men det gör inte människor mindre rädda för det. Många kurskamrater fruktade kritiska ögon och trodde att responsen skulle skada dem. Jag var inte bland de rädda. Texten är inte del av min kropp. Det är inte min kropp som blir skadad när responsgruppen sliter isär texten. Mina kurskamrater kom att dela min inställning och började älska respons. Jag fick också lära mig nya saker, som att ge respons, och samtidigt se begränsningar för vad vi i gruppmedlemmar kan och inte kan ge.

Svenskan har inte bra ord för engelskans editor. Jag syftar varken på redaktör eller filmklippare, utan en som läser och redigerar andras texter. Jag är inte en speciellt bra editor. Det är visserligen roligt att ge kritik, men det är svårt att ge bra och konkret sådan. Jag kan ge många synpunkter, men jag vet inte om det hjälper texten. Samma gäller åt andra hållet. Det är nödvändigt att få respons, men det finns gränser för vad man måste ta till sig. Slarvfel och dålig formulering går inte att försvara – det är bara till att skriva om. Det är betydligt svårare att ge och ta kritik mot ton och struktur. Det finns ett ännu svårare område inom respons, nämligen inga kommentarer. Hur ska man förhålla sig till ett stycke som ingen sagt någonting om? Är det okej, eller har de förbisett ett fel? Jag tvingas lita på mina instinkter och de förmågor jag redan har. Jag har nämligen en uppgift att lämna in och jag har författarnas största motståndare mot mig – tiden.

Inget spöke har hemsökt fler författare än deadlines, men detta är inte nödvändigtvis dåligt. Till skillnad från demonen *Writer's Block* så tvingar deadlines fram konkreta resultat. Det är en karaktärsdanande metod som tvingar en att ta till pennan. Picasso sade att ett konstverk aldrig blir

färdigt, utan att tiden tar slut. Det samma gäller för skrivuppgifter i en kurs. Vi hade inte bara deadlines inför inlämningarna, utan även inför möten med responsgruppen. Det gav oss möjligheten att se hur kurskamraterna hanterade samma tid och krav.

Mina kurskamrater och jag utvecklades till självständiga skribenter som hittade våra egna metoder. Lärarna gav oss stora friheter, men de önskade en sak av oss. Vi skulle nämligen sluta vara linjära i vårt skrivande, och istället utveckla ett cirkulärt skrivande. Jag kände inte till begreppet, men praktiken var inte främmande för mig. Cirkulärt skrivande går ut på att research, utkast, respons och finputs inte sker var för sig i ordning. De sker nämligen samtidigt och under hela skrivprocessen. Det förenklar skrivandet och bidrar med ett användbart mantra. ”Jag löser det i nästa utkast”. Om något i texten inte fungerar kan man skjuta upp rättningen till nästa utkast, eller i alla fall tills du har tid för mer research. Flera utkast betyder att man aktivt skriver, och det är en vinst för skrivprocessen. Jag skrev i regel en grovskiss och en sedan färdig text inför varje uppgift. Egentligen vore ännu fler bättre, men nöden har ingen lag. Tempus fugit.

Kurskamrater har anpassat sig efter både cirkulärt skrivande och respons. De är inte nya koncept för mig, men det gör mig inte opåverkad av förändring. I de tidigare uppgifterna gjorde jag skillnad på innehåll och skrivteknik. Läsaren och processen var två olika saker, men nu är de två en. Jag säger inte att det blir mer rätt för det, men det är en bättre inställning. När jag först lärt mig om textbindning letade jag aktivt efter det i min text. Nu räknar jag att det är fel tills någon annan har rättat. Jag vet alltså att viss rättning är bortom min kontroll, på samma sätt som andras rättning kan vara felaktig.

Oavsett vad vi tyckte då eller tycker nu så har vi utvecklat en förmåga att producera och absorbera texter. Vi har på lektionstid haft en hel del genreanalyser och läst utvalda texter. Vi är tränade att se till disposition, meningslängd, tilltal, ton, informationspackning osv. Vi har förmågan att dissekera krönikor, reportage och lärobokstexter och använda deras tekniker i egna texter. Samtidigt har vi förmågan att fullkomligt strunta i genren. Det kan under skrivandets gång visa sig svårt att följa regler och känna sig tillfredsställd. Eller så är det tiden som rusar ifrån oss, och texten som måste komma ikapp, oavsett medel. Genrebrott är en konst i sig, och lärarna har inte nödvändigtvis något emot det. Så länge man vet vad man gör så fungerar det. Det samma gäller i bakningen. Om nöden kallar får du ha banan i en gräddtårta. Jag tänker inte kalla den för en gräddtårta efter det, men bagaren kanske är nöjd så länge det är ingredienser nog kvar för att kalla det för en gräddtårta.

- Sade du banan i gräddtårten? utbrast läraren.
- Visst, svarade jag. Det var någon som plockade fram både banan, kakao och turkisk yoghurt.
- Hu! Nu delar vi in oss i grupper och slutar diskutera epistemologi, sade läraren. Vi har en genreriktig gräddtårta att baka.

Litteraturlista:

Björkqvall, Anders 2009. Den visuella texten. Multimodal analys i praktiken. Stockholm, Hallgren & Fallgren

Helgesson, Karin 2004. Textbindning. Vad är det och hur fungerar det? Institutionen för svenska språket, Göteborg. Tillgänglig på lärplattform.

Larsson, Sören 1994. Berättande journalistik. Stockholm, Natur & Kultur

Sundgren, Eva (red.) Sociolingvistik. Stockholm, Liber

Språkriktighetsboken 2016. Malmö, Svenska språknämnden och NE